

ÇAĞIN MEYDAN OKUMALARI KARŐISINDA GENÇ ZİHİNLER ve İNANÇ KRİZİ -Contemporary Challenges and Youth's Belief Crisis-

Prof. Dr. şaban Ali Düzgün
duzgun@ankara.edu.tr

Abstract *Every era has its unique issues to test its time dwellers. These issues or crises are called as 'cliff' or 'abyss' of the time in the Qur'an. It seems that value deprivation is the cliff or abyss of our time. Naturally beliefs and creedal doctrines are expected to save human kind from these cliffs or abysses and replace peace, serenity and tranquility instead. But one serious issue remains: how can we bring the vital religio-ethical values together with the young minds. Despite all efforts to accomplish this aspiration, it seems there are some blockade factors that prevent these values to get access to the youth. My paper discusses these questions under the following fundamental frameworks : freedom of the individual within a religion and society in which these both are likely to dictate what is societal to individual; the probability of creating different but common life forms within religious system; total identities versus individual; crisis areas in religious and secular life, etc.*

Key Words: *Belief crisis; Youth; Value system.*

Giriş ve Sorunun Tespiti

Her dönemin insanı, belli problemlerle test edilir. Bu problemler o dönemin 'uçurum'ları yahut 'ateş çukurları'dır¹. İnanç yahut değer yoksunluğunun, çağın uçurumları veya ateş çukurları olduğunda şüphesiz yoktur. Doğal olarak, inanç sistemleri ve değerlerin de, insanları bu "uçurumlardan yahut ateş çukurlarından" kurtarması beklenir. Bu durumda şu sorunun sorulması gerekir: İnançsızlık ve değer yoksunluğu birey için tehdit, toplum için de riskse, bu tehdit ve riski (uçurumu) ortadan kaldırıp onun yerine barışı, esenliği, güvenliği hülâsa erdemli bir yaşamı ikame etme iddiasındaki dini insanlarla – özellikle de genç zihinlerle - nasıl buluşturacağız? Bütün gayretlere rağmen bu buluşma gerçekteşemiyorsa, bu süreci bloke eden faktörler nelerdir ve bunların üstesinden nasıl gelebiliriz?

Dinin içerik ve sunum olarak genç zihinlere ulaşmada bazı engellere takıldığı varsayımından hareketle, ilk olarak genç bireylerin din/inanç bağlamında nasıl

¹ Al-i İmran 3/103.

konumlandıklarına göz atıp, ardından da dinin içerik ve dil itibariyle etkili bir iletişime nasıl konu edilebileceğini tahlile başlayabiliriz.

Dinle ilişkilerinde genç nüfusu kategorize ettiğimizde temelde üç grupta karşılaşılabılıriz. Bunlardan ilki bütün kurum ve kurallarıyla bir din olarak İslam'a zihniyle ve gönlüyle bağlanmış olanlardır. Bu gruptakiler, güçlü bir Allah, peygamber ve âhiret tasavvuruna sahiptir ve karşılaştıkları herhangi bir dinî problemi bu tasavvurların ışığıyla analiz etme kudretindedirler. Hiçbir yeni sorun, onları bir savrulmaya uğratmaz; zira sabiteleri vardır. Bu sabiteler değer temellidir ve onlara, insanların hayatına değer katmanın insanları daha da değerli kıldığını öğretmiştir. "Yeryüzünde kalıcı değer taşıyanın insanların yararına yapılan işler olduğu, gerisinin bir köpük gibi çekip gittiği"² yönündeki ilahî beyan onlara bu yolculuklarında rehberlik etmektedir.

İkinci gruptakiler, kendisini dindar olarak tanımlamasına ve dinî pratikleri yerine getirmesine rağmen, dinî söylemlerin bir kısmından duyduğu rahatsızlık sebebiyle kendi içinde çatışma yaşamaktadırlar. Özellikle aynı dinin içindeki parçalanmalar ve çatışmalar, genç zihinlere inancın birleştirici mahiyeti ve barışı öneren karakteri konusunda şüpheler düşürmektedir. Bu çatışmalar bazen başka dinlerle, bazen dinin kendi içindeki mezhepler/meşrepler arasında, bazen seküler dünya görüşüne sahip olanlarla, vs. yaşanmaktadır. Bunların politik kaygılardan ve iktidar arzusundan kaynaklandığı ve dünya tarihinde çatışmaların sadece küçük bir kısmının dini kaynaklı olduğu yönündeki argümanlar doğrudur; ama dinin neden bu çatışma ortamını ortadan kaldıramadığı sorusu, bu inanan zihinler için, hâlâ ciddi bir cevap beklemektedir.

Üçüncü grup ise kendini dine bütünüyle kapatanlardan oluşmaktadır. Bunlar ağırlıklı olarak dini hiçbir şekilde gündemlerine almayan bir ortamın yetiştirdiği gençlerden oluşmakta ve kendilerini agnostik olarak tarif etmektedirler. Aynı grubun içerisinde kimileri de kendilerini aktif veya pasif ateist olarak tanımlamaktadır.

Bu gruplar ve daha anılmayanlar, ancak dinin hakiki veçhesiyle sunulduğu bir dil vasıtasıyla ilişkilerini yeniden tanımlama imkânına kavuşacaklardır. Ünlü İrlandalı yazar Bernard Shaw bu imkâna şöyle tercüman olmaktadır:

*"... İşte bu yüzden, Müslümanlığın yaşayan bir din olarak tekrar yeryüzüne dönmesi için, Muhammed'in de gerçek niteliğiyle yeniden keşfedilmesi gerekiyor."*³

Bu gruplara şüphesiz başkaları da eklenebilir. Bu zihin hâllerinden hareket ederek yaşadığımız çağda insanların dinle aralarına neden mesafe koyduklarının, nasıl bir din dili geliştirilirse zihne ve kalbe ulaşma imkânının ortaya cevaplarını bulmaya çalışalım.

² Ra'd 13/17.

³ Bernard Shaw, *Kara Kız*, İstanbul, 1990, s. 25.

1. Din, Din Dili ve Ortak Yaşam Formları

İman, insanın bilme ve bağlanma yetilerinin aktif olarak çalıştırıldığı bir sürecin sonunda gerçekleşir. Bilmek için zihinsel, bağlanmak için ise kalb bir sürecin işlemesi gerekir. Zihin ve kalp üzerinden insanı iman etmeye çağıran dinin de bu süreçleri çok iyi analiz eden ve insana ulaştıran bir din dili geliştirmesi gerekir. Bu anlamda din dili ikna bir dildir. Bu ikna dili, zorlamayı ve otorite kullanımını dışlar. Akletme yetenekleri çalışan bir insanın inanmasını ve inandığının gereğini yapmasını sağlayacak dili geliştirmemiş bir dinin, kendi içinde sürekli çatışmalar yaşayan çift kutuplu kişilikler yaratma ihtimali oldukça yüksektir. Bunu önlemenin yolu olarak Kur’an, inancın objektif ilkelere/bilgisel temele oturtulmasını ister. “Yaşayan da ölen de bir delil üzere bulunsun”⁴ diyen ve “Allah’tan başka ilah olmadığına ilişkin inancımızı bilgi zemininde inşa etmemizi” talep eden⁵ Kur’an ayetleri; bir yandan inancın bu bilgi zeminine dikkat çekerken, diğer yandan da bu inancın aktarımını ve paylaşımını sağlayacak dilin temel karakterine atıfta bulunmaktadır.

İnanmak, diyalektik bir sürecin sonunda, gel-gitler yaşayan bir zihnin karar vermesi, bağlanıp bağlanmama arasında bocalayan bir kalbin de teslimiyet göstermesi ile gerçekleşir. İnanç değerli kılan da şüphesiz bu badır. “Dileyen iman etsin dileyen de inkr”⁶ ayeti, bu iki karşıt tercihin irad bir sürecin sonunda gerçekleştiğini gösterir. Bir insanın A’yı değil de B’yi tercih etmesinin/dilemesinin mutlaka bir gerekçesi vardır. Kabul ya da ret diyalektiği arasında gel-gitler yaşayan bir zihnin inkr değil de iman tercih etmesini sağlayacak deliller geliştirmek ve bu delilleri insanlara ulaştıracak bir retoriğe/belağata kavuşturmak birinci öncelik olarak görülmelidir. Yapılacak şey, “Allah’ın varlığının hem dış dünyaya/afaka hem de insanın kendi yapısına/enfse serpiştirilen delillerine”⁷ ilişkin bir farkındalık yaratmaktır. Karartılmadığı sürece bu deliller evrene sindirilmif hlde mevcuttur ve şüphe içindeki her zihni (*dallet hli*) ikna ederek doğru rotaya sokmak (*hidyet hli*) için hazırda beklemektedirler. Bunu Kur’an-ı Kerim’den takip edelim:

“Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gndzin değişmesinde, insanların yararına olan eşyayı denizlerde gemilerin taşıyor olmasında, çorak topraklara hayat vermek üzere gönderdiği yağmurda, türlü türlü canlıları yeryüzüne yaymış olmasında,

⁴ Enfal 8/42.

⁵ Muhammed 47/19.

⁶ Kehf 18/29.

⁷ Fussilet 41/53.

gök ve yer arasında kendilerine biçilen görevi yerine getiren rüzgâr ve bulutların değişmesinde akledenler için işaretler vardır.”⁸

Gökler (astrofizik), yer (jeoloji), gece ve gündüz (meteoroloji), denizler (sıvı dinamiği ve oşinografi), yağmur (meteoroloji), canlılar (botanik, anatomi ve genetik) âyette yerini bulmakta ve Allah’ın varlığı bilgi temelli bir akıl yürütmeye konu edilmektedir. Allah inancını insanların zihnine ve yüreğine taşıyacak olan dilin mutlaka bu bilgi yüküyle insanlara ulaşmaya çalışması gerekir.

Şüphesiz dinin insanda *tutunmasını* sağlayan, sadece bilgi temeli değildir. İnsanın duyguları, beklentileri/ümitleri, korkuları da inancının bir parçasıdır. Böylece inanan insan, dinin diğer mensuplarıyla ortak bir duygu dünyasına girme; ortak endişeleri paylaşma, ortak beklentilerde bulunma gibi yaşam *formlarına* sahip olur. İnsanların inanma gerekçeleri birbirinden farklılık gösterse de nihayetinde inananlar arasında kolektif bir bellek, ortak his ve duygular havuzu oluşur. Bütüne ait olma ve bir hengâme dünyada kaybolmama arzusu, doyurulması gereken bir histir ve inanç, bilgi zemininden farklı olarak böyle güçlü psikolojik zemine de ihtiyaç duyar.

Farklı inanma gerekçelerinin olması, şüphesiz inancın bilgi temelini ortadan kaldırarak onu öznel/sübjektif, temelsiz, hissî bir bağlılığa dönüştürmez. Bu psikolojik temel, kişinin beklentisine ve ihtiyacına göre bilgi temelini önüne geçen bir ağırlığa bile sahip olabilir. Kaygılardan kurtulmak, korkulardan arınmak, gelecek ümidi beslemek, kendini bir topluluğun parçası hissetmek gibi psiko-sosyal temelli motivasyonlar, inanmada büyük bir ağırlığa sahiptir.

2. Total Kimlikler ve Özgür ‘Ben’/‘Birey’

Çağdaş dünya bugün en fazla bireysellik, özgürlük, bağımsız tutum geliştirme gibi bireyi ve özgür ben’i güçlü bir temelde kuran terimler üzerinde durmaktadır. İnsana yapılan bu vurgunun din karşıtı bir söylem gibi algılanıp sorgulanması son derece yanlıştır. İnsanlara ateşi/bilgiyi getirdiği için ölüm cezasına çarptırılan Yunan mitoloji kahramanı Prometheus’un aksine, Allah bilgiyi insana bizzat öğretmekte,⁹ bu bilgiyi insanın bütün varlıklara üstünlük gerekçesi yaparak onu yeryüzüne halife olarak atamakta¹⁰ ve bir ferd/birey olarak yeryüzünü imar görevini ona vermektedir.¹¹ Dolayısıyla bireyselliğin ve özgürlüğün dine karşıt söylemler gibi sunulması, Kur’an

⁸ Bakara 2/164.

⁹ “Allah Âdem’e bütün isimleri öğretti” (Bakara 2/31).

¹⁰ Bakara 2/30.

¹¹ Hûd 11/61.

mesajının özüne terstir. Özgür bireyin olmadığı yerde ne kulluğun ne de ibadetin bir anlamı vardır.

Her şeyden önce Allah'a bağlanma/kulluk, benliğin ispatı ile başlar. Benliğin ispatı, ben olma cesaretinin gösterilmesi demektir. 'Ben' olma cesareti, herkes öyle düşündüğü veya davrandığı için düşünce ve davranış tekdüzeliğine dönüşen ne varsa onları sorgulama gücünün kazanılmasıyla ortaya çıkar. Bu sorgulama, insan doğasına/fitratına/sağduyusuna aykırı ön yargıları kaldırma ve dinin insana ulaşmasını bloke eden bütün tortuları temizleme hareketidir. Bu temizlik, kalbin açılmasıyla (*inşirahıyla/insanın bilinçaltına gizlenenlerin deşifre edilmesiyle*), insana mevcut toplumsal belleğin yük olarak bindirdiği ve insanın omurgasını çökerten ne varsa kaldırılıp atılmasıyla başlar (İnşirah Suresi). Dine girişin, olumsuzlamayla başlamasının anlamı da burada yatmaktadır: ***Lâ ilahe illallah***.

Bir Varlık'a bağlanmanın esarete dönüşmemesi, ona denk olabilecek başka varlıkları reddetme cesaretine bağlıdır. Allah'a bağlanma/bağlılık gösterme/ibadet etme anlamına gelen *a-b-d* fiilinin Arapça'da karşıt anlamlar içermesi manidardır. *A-b-d* fiili, *ya'bidü* ve *ya'büdü* şeklinde iki kiple ifade edilir. Birincisi bağlanmayı/ibadeti reddetmek; ikincisi ise, bağlanmayı/ibadeti kabul etmek demektir. Allah, sadece başka bağlılıkları reddetme cesaretini/onurunu gösterenlerin bağlılıklarını kabul etmektedir. 'Hayır' deme cesaretini göstererek Allah'a bağlananların kullukları, tam bir bilinç kulluğu olarak kendini gösterir. Dine kabul edilmenin yegâne yolu bu ret cesaretinden geçmektedir. 'Hayır' diyebilmenin insana kazandırdığı bu özgüven, dinin içinde yer aldığı süre içinde de aktif olmaya devam eder. Dinin canlılığını koruması, din adına dine ve dindarlara bindirilecek olan ne yük varsa onları da olumsuzlama cesareti verecektir. Muhammed İkbâl'in seslendirdiği gibi, "isyan olmayınca benlik ele geçmez". Benliğin ezildiği ve kötürümleştirildiği yerde kulluk, köleliğe dönüşür. Özgür benliği ele geçiren mü'min, Allah'tan başkasından korkmamayı buyuran dinin özgürleştirici soluğu ile daha da güçlen(diril)ir. Dinin, aydınlatan bir kandile (*sirâcen münîra*) ve yaşam enerjisine (*elan vital*) dönüşmesi, böyle bir bilinçle mümkündür.

Toplumun ürettiği normlar içinde erimeyen, bireyliği ve özgürlüğü saygınlığının temeli olan bir 'ben', çağın en önemli değeri olarak görülmelidir. Vakti geldiğinde bedeninde beslendiği annesinden yaşamak ve yaşatmak adına özgürleşen bir bebek gibi, ancak 'biz'den özgürleşebilen her 'ben' yaşar ve yaşatır. Her birey, parçası olduğu biz'den özgürleşerek ama onun bir parçası olduğunu bilerek gelişir ve geliştirir.

Şüphesiz insan hem içinde yaşadığı toplumun bir ferdi hem de yüzyılların birimiyle oluşan kültürel mirasın bir parçasıdır. Ortak bir kültüre ve kolektif bir belleğe sahip olma arzusu, bunun böyle olmasını gerektirir. Ama insanın tam da bu noktada

omzuna başka bir sorumluluk yüklenmektedir: O da parçası olduğu toplumun değere dönüşmüş normlarında ters giden bir şey varsa, ona karşı eleştirel bir bilinç geliştirmek ve kendi değer yüklü sorumluluklarının farkında olarak ortak belleğe katkıda bulunmaktır. Hikmeti gereği sürekli iyiye doğru gitmekte olan bir dünyayı var eden Allah, bu süreklilik içinde değişim misyonunu insanın üzerine yüklerken, bu sorumluluğu yerine getirme sürecinde onu, hem toplumun hem de geçmişin baskısından özgür hareket etmesi yönünde teşvik etmektedir. Şu ayet-i kerimeler insanın özgürleştirildiği bağlamlara işaret etmektedir:

Ayetlerden ilki sürekli daha iyiye doğru tekâmülün imkânına vurgu yapmakta ve dolaylı olarak bu gelişime ayak uyduracak özgür bireyler talep etmektedir:

وَمَا تُرِيهِمْ مِّنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا

“İnsanlara gös(n)terdiğimiz her ayet önceki kardeşlerinden daha büyüktür.”¹²

Bir başka ayet, bilgide mutlak otorite kabulünü reddetmekte ve her bireyi özgür bir şekilde bilgi üretimine davet etmektedir:

وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ

“Her bilenin üzerinde bir başka bilen vardır.”¹³

Bir başka ayet-i kerime insanı, kendinden önceki tarihin çatışmacı yapısından ve kendisinden sonraki nesillere devrettiği kin ve yas kültüründen özgürleşmeye çağırmaktadır. Özellikle Müslüman dünyanın, kökleri tarihin derinliklerinde saklı bu mezhep/meşrep çatışma kültürünün esiri olduğu günümüzde, ayet-i kerime çok manidardır:

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ

“Onlardan sonra gelenler “Rabbimiz! Bizi ve bizden önce inanmış olan kardeşlerimizi bağışla; gönüllerimizde inanmış olanlara karşı kin bırakma; Rabbimiz! Doğrusu sen raûf ve rahimsin.”¹⁴

Ayet, bizden önce geçen müminleri din kardeşlerimiz sayarak onlara kâfir, fasık, zındık gibi yaftalar altında yapılabilecek bütün iftira ve bühtanların önünü kapamaktadır. Öte yandan, onların bağışlanmasını talep etmemizi isteyerek, onların hata yaptığını da göstermek istemektedir. Cenab-ı Hakk ayette, hatasını gördüğümüz ve bağışlanmaları için dua ettiğimiz insanların, ortak İslam kültür belleğine yükledikleri olumsuzlukları

¹² Zuhruf 43/48

¹³ Yusuf 12/76.

¹⁴ Haşr 59/10.

temizlememizi, bunları gelecek nesillerin omzuna bir yük olarak bindirmememizi ve böylece hem kendimizi hem de onları özgürleştirmemizi istemektedir.

3. Kriz Alanları

a. Allah-İnsan İlişkisinde Tasavvur Krizi

Allah, sürekli 'ilişkili' olduğumuz ve kendisinden taleplerde bulunduğumuz Varlıktır. "Göklerde ve yerde olan kimseler her şeyi O'ndan isterler. O da her an bir iştedir."¹⁵ ayeti, bu ilişkiyi canlı olarak ortaya koymaktadır. Fakat bu 'ilişki'nin mahiyetine ilişkin küçük bir sorgulama, aslında ortada inanç krizine kadar giden bir Allah tasavvuru sorunumuz olduğunu göstermektedir. Kur'an, Allah kendisine nimetini bol verdiğinde 'sevinen', kıstığında ise 'güçenen' bir insan portresi çizmektedir. Allah'la ilişkisini, anlık beklentilerin karşılanıp karşılanmadığına bakarak yeniden ayarlayan bir insanın karşılaşabileceği inanç krizini düşünün! Bunu şu örnek üzerinden değerlendirelim:

"Allah mutlak iyidir ve insanlar için iyilik ister."

Bu önermeye hiçbir mü'min itiraz etmez. Bir de bu ilkedен çıkarılan şu sonuca bakalım:

"İnsanların iyiliğini isteyen Allah, bunun zorunlu sonucu olarak sıcağdan kavru lan şehrimize yarın yağmur yağdıracaktır."

"İnsanın ivedi sonuçlar bekleyen bir karakterde yaratıldığını"¹⁶ ama "Allah'ın bu tür nitelermelerden ve beklentilerden uzak olduğunu"¹⁷ bildiren Kur'an ayetlerini dikkate aldığımızda, Allah'a atfettiğimiz sıfatların zorunlu sonuçlar yarattığı bir dünyanın anlaşılma ve açıklamasında sorunlar yaşayacağımız açıktır. Böyle bir ilişki biçiminin, cep harçlığı aldığında babasını seven, alamadığında nefret eden bir çocuğun durumundan farksız olduğu ortadadır. Bu durumda çocuğun babasını değil de harçlığı sevdiğini söylemek nasıl abartılı olmazsa, insanın da Allah'ı değil, kendisine olan lütfunu/iyiliğini sevdiğini söylemek abartılı olmaz. Görselin/maddi olanın bütünüyle öne çıktığı ve beklentilerin doyurulup doyurulmadığının neredeyse her şeyi değerlendirme kriterine dönüştüğü günümüz dünyasında, böyle bir Allah-insan ilişkisinin yaratacağı boşluklar, büyük inanç krizlerine yol açabilmektedir. Bu durumda daha köklü bir Allah anlayışının geliştirilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede yapılması gereken ilk şey 'gerçek dünya ile mümkün dünyalar' arasında bir ayırım yapmaktır. Dünyanın bizden – düşünce ve eylemlerimizden –

¹⁵ Rahman 55/29.

¹⁶ Enbiya 21/37.

¹⁷ Sâffât 37/159.

bağımsız yürüyen gerçek/reel bir yapısı olduğu açıktır. Dünya hakkında kurduğumuz bütün bilimsel cümleler bu gerçek yapının açıklanmasından ibarettir. “Dünya yuvarlaktır,” “Güneş her gün doğar” veya “2+2=4” hükümleri, bizden bağımsızdır ve değer yüklü değildir. Bizden önce de sonra da bu hükümler var olmaya devam edecektir.

Bir de ‘mümkün dünyalar’ olarak kavramsallaştırdığımız bir olgu bulunmaktadır. Bu da insanın düşünce ve eylemlerine bağlı olarak varlığa çıkan ‘değer yüklü’ dünyadır. Çorak bir arazi kendi hâline bırakıldığında ilelebet çorak kalır. Bu araziyle ilgili imkân, oranın bir tarım arazisine dönüştürülebilir oluşudur. Bu ikinci hâliyle dünyamız ‘olan’ değil ‘**olmakta olan**’ bir dünyadır. İnsanlar arasındaki fark, bu imkânı/potansiyeli olduğu hâl üzere bırakanlarla, bunu bir gerçekliğe dönüştürenlerin irade ve eylem farkıdır. Bu imkânlar vasıtasıyla insan kendini gerçekleştirir; anlamsız gibi görünenlerin kendi aracılığıyla anlamlı hâle geldiğini görür. Güneşin her gün yeniden doğması gibi, güneşin üzerine doğduğu her varlık da yeniden doğar, tazelenir, yeni potansiyellerle yüklenir. “Allah’a yardım ederseniz O da size yardım eder”¹⁸ ayeti, insanın etkinliğinin talep edildiği bu imkânlar ve değerler dünyasına bir göndermedir. Bütün değerlere kaynaklık eden (*kayyûm*) bir Varlık’la ilişkili olmak, O’ndan değerli bir şey yapmasını beklemeyi değil, O’nun için değerli şey bir yapmayı gerektirir. Allah bugün benim için ne yaptı? değil, ben bugün Allah ve insanlar için ne yaptım sorusudur doğru olan! Dünyada seyirci değil aktör olarak rol alma iradesi gösteren mümin bireyden beklenen böyle aktif ve dinamik bir imandır. Etkin bir düşünce ve tarih meydana getiren bu dinamizmdir. Bu etkinliğin itici gücü ise, Kayyûm olan Allah’la irtibatlı olmanın insana yüklediği değer bağımlı yükümlülüklerdir.

b. Dünyanın Sıkıştırılmış Mekâna Dönüştürülmesinin Getirdiği Krizler

Gençlerin yaşadığı inanç krizlerinin bir kısmı inancın kendisiyle ilişkiliyken, aslında büyük kısmı yaşanan çağla ve çağın getirdiği güvensizlik, tehdit, aşağılanma, tutunamama gibi sosyo-psikolojik gerçeklerden kaynaklıdır.

Kabul etmek gerekir ki, dünya algımız yaşadığımız süreçte değişmektedir. Dünyayı şekillendirme iddiasında olanlar, gelecek kurgularını, bu sıkıştırılmış mekânda, meydana gelmesini bekledikleri bir çatışma zemini üzerine inşa etmektedirler. Bunun en göze çarpan örneğini, farklı medeniyetler arasında gelecekte beklenen çatışmanın sebeplerini sıralarken sıkıştırılmış mekâna da atıfta bulunan S. Huntington’da görmek mümkündür. Ona göre gelecekte meydana gelecek medeniyetler arası çatışmanın beş temel sebebi bulunmaktadır: İlk olarak, dünya gittikçe küçülmekte ve buna bağlı olarak

¹⁸ Muhammed 47/7.

farklı medeniyetlere ait insanlar arasındaki iletişim artmaktadır. İkinci olarak, ekonomik modernizasyon ve sosyal değişim insanları uzunca süredir taşıdıkları yerel kimliklerinden koparmakta ve kimliğin kaynağı olarak ulus devletini zayıflatmaktadır. Din, çoğu zaman fundamentalist olarak tanımlanacak hareketler formunda bu kimlik boşluğunu doldurmaktadır. Üçüncü olarak, batılı olmayan uluslar gittikçe dünyayı batılı olmayan bir tarzda şekillendirme yönünde bir iradeye hem de kaynağa sahip olmaya başlamışlardır. Dördüncü olarak, kültürel farklılıklar daha az değişkendir, bu yüzden de bu temelde uzlaşma ihtimali politik ve ekonomik olanlara kıyasla daha zordur ve son olarak, ekonomik bölgeselcilik artmaktadır ve bu da (farklı) medeniyet bilinçliliğini güçlendirmektedir.¹⁹

Yaşanılan dünyanın gittikçe güvensiz bir ortama dönüşüyor oluşu, gençlerde hem inanç problemi yaratmakta hem de onları radikalize etmektedir. Dinlerde fundamentalist/radikal hareketlerin ortaya çıkışında güvensizlik ve tehdit hissini büyük payı vardır. Kültürel olarak ezilmişlik, yetersizlik duygusu, aşağılık kompleksi, entelektüel köksüzlük de radikalliği tetiklemektedir. *Mücâhede* ve *mücadele* gücü olmayanlar, *mukâteleye* (şiddet ve savaş eğilimine) başvurmaktadırlar. Kimliklerin tehdit altında hissedildiği zamanlarda, radikal tepkiler vermek için doğasında vardır. Kurulu dünyanın işleyişini kendi kimlikleri için tehdit olarak algılayan ve mevcut hâllerile bu dünyada bir yer tutamayacağını gören gençlerin şiddete ve radikalizme eğilim gösterdiğine yakın dönemler şahitlik etmektedir.

Sonuç

Dinin müttekâmil hâlini temsil eden İslam'ın,²⁰ bu kemâlin doğal sonucu olarak, yüzyılların birikimiyle entelektüel yeteneklerini daha iyi kullanmaya başlayan genç zihinlere kolayca ulaşması beklenirdi. Ama durumun hiç de bu doğallığın gerektirdiği gibi olmadığı ortadadır.

İslam ümmetinin, Allah'ın kendilerini Müslüman olarak adlandırmasını²¹ yeterli bulmayıp parçalara ayrılması; her parçanın kendini yüceltip²² diğerlerine tahakküme kalkması; ümmetinin *ihtilâfını* (farklı düşüncelerde olma/çeşitlilik) rahmet olarak gören nebevî beyanı içselleştirememiş kabile kültürünün (*hamiyye*) hâkimiyeti, gibi tezahürler, zihni ve kalbi açık bu insanlara Kur'an mesajının ulaşmasını engelleyen bariyerlerden sadece bir kısmıdır.

¹⁹ Bkz. S.Huntington, "The Clash of Civilizatons", *Foreign Affairs*, Summer 1993, c.72, no.3, 22.

²⁰ Mâide 5/3.

²¹ Hacc 22/78.

²² Rûm 30/32.

Bu gibi olumsuzlukların yarattığı kriz anlarında doğru soruyu sormak önemlidir. Kanaatimce, gençlerin inanç krizine ilişkin şu soru doğru bir sorudur: İnanç, düşünce, eylem, vs. boyutlarıyla zor zamanlar geçiren insanlar, hangi referans noktalarına ağırlık vererek bu krizi aşabilir?

İslam toplumu tarihte benzer krizleri; Kur'an mesajını nesnel bilgi zemininde inşa eden bir düşünce geliştirerek; herkese güvenilir bir yaşam alanı açan ahlâkî erdemlere hayat hakkı tanıyarak ve bunları insanların zihnine ve kalbine taşıyacak iknaî bir dil geliştirerek aşmıştır.

Tarihte gerçekleşen bir olayın tekrar gerçekleştirilme imkânına Kur'an *mesûlât*²³ terimiyle işarette bulunmaktadır. Bilgi, değer ve entelektüalitenin, onlara değer verenleri daha da değerli hâle getiren bu *mesûlât*tan olduğunda hiç şüphe yoktur.

Son olarak, “Zorluğun kolaylığı içinde barındırdığı”²⁴ yönündeki ilahî beyan, ne kadar derin olursa olsun, krizden çıkış yolu arayan her akl-ı selim sahibine ihtiyaç duyduğu ‘kurtuluş’ reçetesini sunmaktadır.

²³ Bakara 2/214.

²⁴ İnşirah 94/5.